

Politica da l'exteriur da las Trais Lias durant l'absolutissem

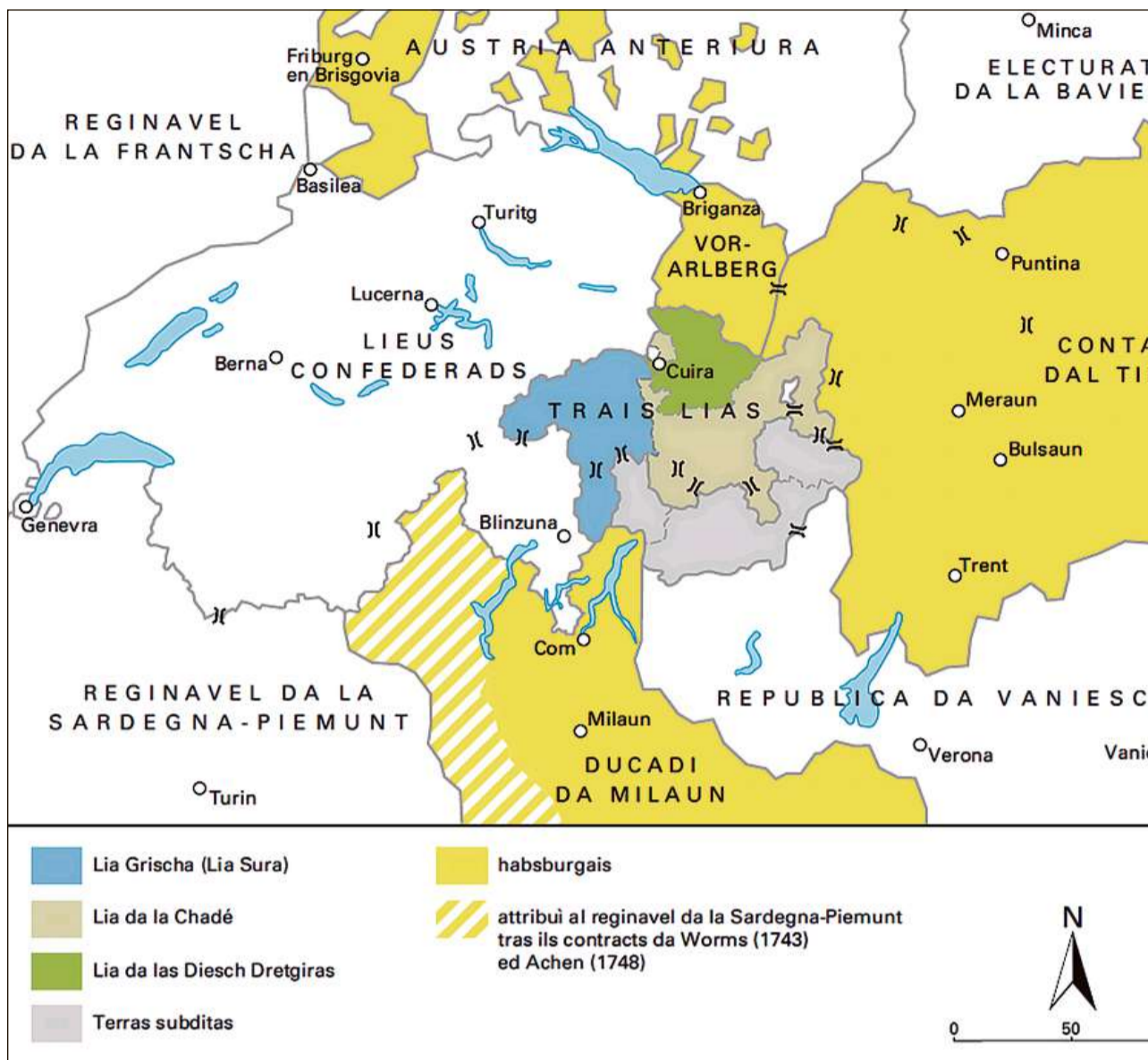
■ En questa contribuziun dat il LIR in sguard a las alianzas e relaziuns politicas da las Trais Lias dal temp da l'absolutissem. Quel cumpiglia ils bundant 150 onns tranter la fin da las guerras religiusas ed il cumenzament da l'epoca da las revoluziuns.

Allianzas suenter il 1639 – la dominanza spagnola u austriaca

Ils Scumbigls grischuns èn ids a fin pir cun l'Emprim Capitulat da Milaun dals 3 da settember 1639, ina cunvegna cun la Spagna che stipulava en in'emprima part la pasch eterna e che preveseva da restituir en in segund contract la Vuclina als Grischuns, ma senza admetter la confessiun reformada en questa regiun. La Spagna aveva il dretg da recrutar mercenaris da las Trais Lias e da traversar ils pass grischuns; ella garantiva da sia vart a quellas il commerzi ed il traffic liber en il ducadi da Milaun, concediva in dumber defini da piazzas libras per students a las universitads da Pavia e da Milaun ed offriva fieras spezialas, deliberadas dal dazi, en la part sura dal Lai da Com. Da qua davent han prestà gronds contingents da mercenaris grischuns per var 50 onns servetsch militar en Spagna, en il ducadi da Milaun ed en la Flandra. Era las relaziuns cun l'Austria èn sa meglieradas plaun a plaun. Il 1642 ha l'Austria stipulà ina nova cunvegna cun las Trais Lias, da la quala ella reconuscheva la suveranità. Ils contracts dal 1621 e 1629 èn vegnids annullads e las disposiziuns da la Cunvegna (Erbeinung) dal 1518 renovadas. L'Austria è sa segirada il dretg da recrutar mercenaris e pajava als Grischuns ina pensiu annuala. Ils Grischuns s'orientavan ussa pli e pli al servetsch militar austriac. En il rom da la Guerra da successiun spagnola han las Trais Lias concedì a las truppas imperialas il pasadi liber, fixà en in contract da trapass dal 1707. Il 1715 ha l'Austria remplazzà la Spagna sco possessura dal ducadi da Milaun ed ha stipulà il 1726 il Segund Capitulat da Milaun cun las Trais Lias che confirmava da princip las cunvegns dal 1639. L'onn 1763 han las duas partidas conclus il Terz Capitulat da Milaun, en il qual l'Austria ha fatg ulteriuras concessiuns, accordond a las Trais Lias intginas facilitaziuns da commerzi e cedind ad ellas la part sura dal Lai da Com, inclus ils dretgs da pestga ch'èn però ids en emprima lingua a favur da las famiglias Salis. L'Austria è dentant sa resalvada il dretg da proteziun visavi la Republica da las Trais Lias ed è intervegnida anc il 1798 cun in'expediziun militar.

Enturn il 1700 proseguivan las Trais Lias ina politica d'avischinaziun envers las pussanzas maritimas protestantas, l'Olanda e l'Englaterra. La persecuziun dals ughenots tras Louis XIV e sias guerras cunter l'Olanda han intimà blers uffiziers e schuldads grischuns da midar dal servetsch militar franzos a quel en favur da l'Olanda. Il 1693 han las Trais Lias – sco era Turitg e Berna – stipulà in capitulat militar per in regiment. Il servetsch militar ollandais dals Grischuns ha durà fin l'entschatta dal 19avel tschientaner ed ils dus stadis republicans han era sviluppà relaziuns amicalas; il 1713 han els conclus in'alianza da defensiun che garantiva tranter auter l'agid vicendaivel en cas d'attagas militar. Il servetsch mercenar a l'Olanda ha procurà al Grischun meds finanzials considerabels ed ha influenzà per part era l'orientaziun spiertala e culturala da la populaziun, oravant tut areguard la propagaziun dal pietissem.

Vers la fin dal 18avel tschientaner, in temp da stagnaziun sin il plaun statal, hai dà paucs muments innovativs en la politica exteriura da las Trais Lias. Quellas han observà ils contracts militars tradiziunals cun la Frantscha e lur regiments da guardia han demussà – cuntrari al spiert dal temp – loialità absoluta envers las monarchias. Cuntrari a quest agir conservativ han 54 patriots grischuns adressà ils 2 d'avrigl 1790 ina nota da gratulaziun a la nova assemblea naziunala franzosa, en omagi al spiert progressiv da la Revoluziun franzosa. Grischuns èn sa participads voluntarain u cunter veglia a las campagnas militar

La Republica da las Trais Lias e ses conturns en il 18avel tschientaner.

(LIR)

Napoleon. Ils servetschs da mercenari en la Sardegna-Piemunt ed en l'Olanda han durà fin il 1816, quels en Frantscha fin il 1830. La Constituziun federala dal 1848 ha scumandà tut ils capitulats militars, tuttina han tals anc persistì in tschert temp cun il reginalvel da Napel-Sicilia, e quai cun ina participaziun grischuna considerabla. Pir ina lescha rigurusa dal 1859 ha mess finalmain in term era al servetsch mercenar napoletan.

Martin Bundi

Neutralità

Il term neutralità (latin ne utrum, litteralmain «nagin dals dus») designescha en la politica internaziunala la tenuta imparziala respectivamain la nunparticipaziun d'in stadi en in conflict concret tranter auters stadis e la libertad d'allianzas. La circumscripziun exacta da quella nunparticipaziun statala, tenor il dretg internaziunal, variescha en il temp. La Currezia e pli tard la Republica da las Trais Lias èn stad fin il 1648 nominalmain parts da l'Imperi franc respectivamain german, vul dir fin a la reconuschienscha da sia suveranità statala tenor il dretg internaziunal tras la Pasch da Vestfalia. La posiziun geostrategica dal Grischun ha rendì attractiv quel per las pussanzas grondas. Dapi la Guerra svabaisa dal 1499 n'ha l'Imperi betg fatg valair pretensiuns surordinadas: l'invasiun dal 1621 n'è betg succedida en ses num, mabain en quel da la Chasa d'Austria: ils Habsburgais possedevan dretgs giudizials en il Partenz ed en l'Engiadina Bassa. Il mantegniment da la neutralità sco finamira formala da la politica statala n'han formulà ni las Lias ni (suenter il 1524) la Republica. Ellas n'eran gnanc ablas da proseguir ina politica da neutralità, maindir da resister ad attagas da pussanzas grondas, cunquai ch'ellas na possedevan ni la pussanza militar (nagin'armada) ni la forza economica ni in'organisaziun politica (per exempel ina regenza centrala) ch'avess pudì garantir ina politica exteriura e da defensiun ferma ed unitara. Las vischnancas suveranas e las dretgiras faschevan, tenor cas, quai che pareva nizzaivel ad ellas, e quai sa splegava en il cunziunum «restar neutral – prender partida – star ari». Mintgina da questas posiziuns era negoziabla (fin a la venalità) e liada a cuntraprestaziuns garantidas da vart da las cuntraparts: commerzi liber, access a fieras, furniziun da vivondas, pensiuns, plazzas/stipendis da studi. Suenter il 1499 èn

vegnidas concluidas, tut tenor la facziun dominant, alianzas cun la Frantscha-Vaniescha u cun la Spagna/Milaun-Austria. Il pretsch per ils trais Capitulats da Milaun è stà la colliaziun cun la Spagna respectivamain l'Austria, regentas sur la Lombardia suenter il 1637. Ils contracts da mercenari, stipulads cun las pussanzas interessadas, n'eran betg pertutgads da quella regulaziun. Las alianzas cun ils Confederads eran dictadas da posiziuns e predilecziuns confessionalas.

Il temp da la Republica helvetica è stà sut l'ensaina da la tutela austriaca e franzosa e durant la mediaziun ha la Frantscha dictà la politica. En sia decleraziun davart la neutralità svizra dals 20 da mars 1815 ha il Congress da Vienna empermess da reconuscher quella, premess che la Dieta confederala accepta da sia vart ils novs cunfins statals. En quest connex è cumparida per l'emprima giada la furmla da la «neutralità perpetua» sco maxima statala da la Confederaziun, a la quala era il chantun Grischun è stà suttaless. Las pressions e smanatschas d'ina intervenziun da vart da las pussanzas grondas n'han dentant betg chala. En il temp suenter il 1815 han tranter auter la Prussia e l'Austria pretendì era dal Grischun da supprimer las activitads revoluziunaras ed agitatoricas d'emigrants e da limitar la libertad da pressa. Ils servetschs mercenaris èn dentant vegnids accordads vivanant ed èn restads en vigur fin al scumond federal dal 1859. Il 1848 è la politica exteriura – e cun quai era dumondas da la neutralità statala – passada cumplettamain a la Confederaziun.

Adolf Collenberg

Ambassadors

Sut ambassadors vegnan tractads qua ils mess engaschads en la rait diplomatica da las Trais Lias tranter il 1500 ed il 1800. In sto distinguer tranter ambassadors grischuns a l'ester ed ambassadors esters en las Trais Lias.

Las Trais Lias n'avevan – per motifs finanzials e d'antipatia envers funcziunaris stabels – naginas ambassadors ordinaras, quai vul dir residenzas permanentas a l'ester. Il pievel aveva la cumpetenzza da decider davart l'entir statut dals ambassadors, sco quai ch'el decideva da princip davart tut ils fatgs da la politica exteriura. El designava ad referendum la persuna, fixava il salari e las indemnisaziuns e circumscriveva l'instruziun, las cumpetenzas e las incum-

bensas da quella. Sche las circumstanzas sa midavan durant la missiun d'in ambassadur, aveva quel da rapportar quai a las Trais Lias e da prender eventualmain encunter novas instruziuns. Il pievel pudeva era decider mintga mument da relaschar l'ambassadur. Eventuals regals aveva l'ambassadur da render als chaus-lia che surlaschavan quels però per regla ad el.

Ils emprims ambassadors cun incumbensas pli u main determinadas han las Trais Lias delegà a l'ester a partir dal 1524. Missiuns impurtantas han exequì: Martino Bovollino da Mesocco a Vaniescha (1523–24 e 1529–30), a Roma (1929–30) ed a Milaun (1531); Friedrich von Salis (tranter auter il 1554), Johann von Salis (regularmain dapi il 1582) e Hercules von Salis a Vaniescha (1603, per contractar l'allianza). Ambassadors d'onur sa rendevan savens a Paris per firmar novs contracts stipulads tranter la Frantscha e las Trais Lias. Ina missiun difficila aveva ademplì ina delegaziun diplomatica manada da Jakob Schmid von Grüneck da Glion a Madrid il 1638/39. Sias tractativas han effectuà la conclusiun da l'Emprim Capitulat da Milaun ch'ha terminà ils Scumbigls grischuns. Ina missiun pli lunga ha exequì Peter von Salis en occasiun da la Guerra da successiun spagnola il 1709–13 a Londra ed a Den Haag.

Ambassadors esters residiavan per part permanentamain (ils ordinaris), il pli savens però mo temporarmain (ils extraordinaris) en las Trais Lias. Era els vegnivan acreditads tras decisiun dal pievel. Senza consentiment da las vischnancas e dals cumins na pudeva in ambassadur ester ni contractar ni preschentar sias propostas al pievel. El pudeva vegnir relaschà tras decisiun dal pievel, e las Trais Lias pudevan interromper las relaziuns diplomaticas. La Frantscha ha delegà la plipart dals ambassadors; l'emprim ambassadur ordinari è stà Geoffroy de Grangis il 1525–31, il pli enconuscent Jean Jacques de Castion ch'ha laschà construir il chastè da Lantsch Sut (sia residenza). Ils ambassadors esters recrutarvan oravant tut mercenaris per lur pajais e preparavan contracts ed alianzas. Ils interess imperials e spagnols han represchentà tranter auter Giovanni Angelo Riccio il 1549–56 ed Alfonso Casati a l'entschatta dal 17avel tschientaner. Ils ambassadors franzos e spagnols a Cuiira sa disputavan savens pervi da la dumonda da la precedenza en ils contacts cun las autoritads grischu-

nas. La Frantscha ha laschà represchentar pliras giadas ses interess en las Trais Lias tras mandataris, interprets u perfin ministers indigens, per exempel tras Ulysses von Salis ch'è stà minister franzos dal 1768–92. Divers ambassadors esters han scrit rapports dal pajais e dals avdants da las Trais Lias per mauns da lur regenzas, per exempel il secretari venezian Giovanni Battista Padavino il 1605; auters han laschà stampar lur descripciuns, sco per exempel l'ambassadur venezian Vendramino Bianchi il 1708 u l'ambassadur englais Abraham Stanyan il 1714. L'ambassadur franzos Florent Guiot ha scrit il 1798 in rapport remartgababel davart la lingua rumantscha. (red.)

Pensiuns

Il term pensiuns designava en il Stadi da las Trais Lias a) annatas regularas, publicas e fixadas contractualmain da stadis exteriurs e potentats e b) ils daners secrets distribuids da potentats e signors esters a singulas gruppas e persunas privatas. Cun pensiuns remuneravan ils suverans da stadis esters il depurtament en lur favur da las Trais Lias u da singuls exponents politics e militars. Pensiuns vegnivan pajadas solitmain en connex cun alianzas u contracts da sold. Las pensiuns eran vegnidas en moda gia en la segunda mesad dal 15avel tschientaner, oravant tut tar persunas privatas. Ina glista da pensiuns milanaisa dal 1498 cuntegna ils nums da 10 Grischuns ch'eran vegnids resguardads, senza prestaziuns e mo sco aderents da la partida, usque ad beneplacitum (fin ch'i plascha) mintgamai cun 25 fin 100 flurins; in ulteriur retschavider era anc l'uvestg da Cuiira cun 250 flurins. Intgins – sco Conradin de Marmels ed ils conts de Sax-Mesau e de Werdenberg-Sargans – han pudì incassar a medem temp pensiuns da plirs potentats esters.

Quest abus ha provocà il nepotissem, la scuidanza, la corrupziun, la discordia e la perdita da fiduzia. Cun la Brev da pensiuns (1500) han perquai scumandà las Trais Lias d'acceptar pensiuns, dieschmas u regals da potentats esters, essend che talas praticas cumpromettian l'amicizia e destrueschian la coesiun en il stadi. Las Trais Lias han però ignorà bainprest quest scumond, uschia per exempel cun stipular il 1518 cun l'Austria la Cunvegna ereditara (tudestg Erbeinung) e fixar contractualmain ina pensiu annuala da 600 flurins. La Frantscha pajava gia dapi il 1509 a las Trais Lias ina pensiu da 6000 francs franzos, la Republica da Vaniescha dapi il 1603 in'annata da 3600 curunas d'argient e la Spagna, a mintga Lia, ina tala da 1500 curunas.

Pliras tentativas da far valair la Brev da pensiuns n'han gi nagin success. Il pli ferm grassava l'abus cun pensiuns privatas (per uschè dir daners da corrupziun) en ils onns 1600–20, cura che agents venezian-franzos rivalisavan en lur offertas cun da quels austriac-spagnols. Bliers receptors da pensiuns è però vegnids sentenziads e chastiad da las dretgiras nauschas. Dapi la fin dal 16avel tschientaner pon ins constatar che la gronda part da las pensiuns statalas vegnivan scumpartidas a las vischnancas, suenter deducziun da diversas spesas. En il 17avel e 18avel tschientaner utilisavan las Trais Lias gronds imports da las pensiuns per intents d'utilità publica, per exempel per donns d'incendis ed inundaziuns. En il 19avel tschientaner han las pensiuns tradiziunals pers lur impurtanza cun l'introducziun d'armadas naziunals en ils stadis vischins ed èn idas a fin cun il scumond constituziunal da capitulaziuns militar e da servetschs mercenars l'onn 1848. (red.)

Lexicon Istoric Retic

Il LIR cumpiglia bundant 3100 artigels (geografics, tematics, artigels da famiglias e biografias) davart l'istorgia grischuna/retica e la Rumantschia. Editura: Fundaziun Lexicon Istoric Svizzer; versiun online: www.e-lir.ch; versiun stampada: www.casanova.ch u en mintga libreria.